

DOI: <https://doi.org/10.28925/2412-0774.2025.3.14>

УДК 373.2.014(477+430)

Марина Гончарук

<https://orcid.org/0009-0006-6761-1254>

здобувачка відділу порівняльної педагогіки,

Інститут педагогіки НАПН України,

вул. Січових Стрільців, 52 Д, 04053, Київ, Україна

marina@skills.kiev.ua

ПОРІВНЯННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА НІМЕЧЧИНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Стаття присвячена порівнянню концептуальних засад дошкільної освіти в Україні та Федеративній Республіці Німеччина в контексті європейської інтеграції. Автор здійснює порівняння за чотирма ключовими критеріями: нормативно-правовим, організаційно-інституційним, змістово-процесуальним та інклюзивно-розвивальним. У статті розглядаються особливості нормативно-правового забезпечення дошкільної освіти обох країн, специфіка організації мережі закладів дошкільної освіти та форм навчання, змістові та процесуальні аспекти освітнього процесу, а також питання забезпечення інклюзії та розвитку систем дошкільної освіти. Виявлено подібні тенденції розвитку, зокрема орієнтацію на дитиноцентризм, інклюзивність, варіативність освітніх програм та інтеграцію цифрових технологій. Встановлено відмінні риси, що зумовлені національними особливостями, історичним розвитком та адміністративно-територіальним устроєм країн. Німецька система характеризується децентралізацією управління, різноманітністю форм дошкільних закладів (лісові, релігійні, домашнього типу) та практичною спрямованістю виховного процесу. Українська система демонструє значні досягнення у модернізації відповідно до європейських стандартів, успішний перехід від концепції догляду до сучасного освітнього формату, активне розширення мережі закладів та ефективне забезпечення інклюзії навіть в умовах воєнного стану. Визначено перспективні напрями впровадження німецького досвіду в українську систему дошкільної освіти з урахуванням національних особливостей та сучасних викликів.

Ключові слова: дошкільна освіта, євроінтеграційні процеси, змістово-процесуальний критерій, інклюзія, інклюзивно-розвивальний критерій, компетентнісний підхід, нормативно-правове забезпечення, організаційно-інституційний критерій, Україна, Федеративна Республіка Німеччина.

ВСТУП

Євроінтеграційні наміри України передбачають розвиток національної системи освіти відповідно до вимог європейського освітнього простору. Особливої уваги потребує дошкільна освіта як фундаментальна складова, що формує основи всебічного розвитку дитини. В умовах глобалізації та цифрової трансформації суспільства підвищуються вимоги до якості дошкільної освіти, її доступності, інклюзивності та відповідності індивідуальним потребам кожної дитини.

Стратегічний курс на створення інноваційної освітньої екосистеми окреслює Візія розвитку освіти України до 2030 року, що забезпечує суспільний розвиток через якісну підготовку людського капіталу (2021). Пріоритетні напрями модернізації системи дошкільної освіти визначає Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку (2020). У цих стратегічних документах наголошується на необхідності впровадження компетентнісного підходу, забезпечення рівного доступу до якісної освіти та створення інноваційних освітніх середовищ.

Для трансформації системи дошкільної освіти відповідно до євроінтеграційних прагнень України має значення новий Закон України «Про дошкільну освіту» (2024). Цей ключовий нормативний документ не лише відображає прагнення узгодити національну систему з

європейськими стандартами, а й відкриває широкі можливості для імплементації передових практик, активізації міжнародної співпраці та створення інноваційних освітніх середовищ, що відповідають стандартам і цінностям європейського освітнього простору.

Важливо зазначити, що навіть в умовах воєнного стану Україна послідовно виконує зобов'язання, взяті для вступу до Європейського Союзу, зокрема в галузі дошкільної освіти, що засвідчує стратегічну важливість цієї сфери для майбутнього країни. Також після реформи місцевого самоврядування (2014) дошкільна освіта в Україні суттєво змінилася та наблизилася до європейських стандартів. Цей період ознаменувався кардинальними трансформаціями в організації, фінансуванні та змістовому наповненні дошкільної освіти, що створило підґрунтя для подальшої євроінтеграції.

Порівняльний аналіз систем дошкільної освіти України та Німеччини дозволяє виявити подібні та відмінні риси, визначити конструктивні ідеї, які можуть бути адаптовані в українських умовах, та сформувані стратегічні напрями подальшого розвитку дошкільної освіти в контексті євроінтеграційних процесів.

Проблеми розвитку дошкільної освіти досліджували українські вчені, зокрема: філософські та концептуальні засади дошкільної освіти вивчали В. Кремень (2021), В. Огнев'юк (2021); компетентнісний підхід аналізувала Г. Беленька (2020); питання дошкільної педагогіки та виховання розглядали А. Богуш (2020), Н. Гавриш (2021), К. Крутій (2021), О. Кононко (2019); організацію освітнього середовища були предметом досліджень Л. Козак (2022), Т. Піроженко (2023). Порівняльний аналіз освітніх систем Європейського Союзу здійснювали С. Сисоєва (2020), О. Локшина (2020), А. Сбруєва (2019), Т. Кристопчук (2021). Особливості дошкільної освіти Німеччини вивчали А. Гончаренко (2018), М. Олійник (2021), Л. Козак (2022).

Серед німецьких дослідників вагомий внесок у розвиток дошкільної освіти зробили: W. Tietze (2018), який розробив інструменти оцінювання якості дошкільних закладів; D. Edelmann, M. Stamm (2013), які вивчали інклюзивні підходи в дитячих садках; C. Dietrich et al. (2019), що досліджували теоретичні засади раннього розвитку; Y. Anders, E. Oppermann (2012), що аналізували якість програм раннього розвитку; S. Peters (2021), A. Schmitt et al. (2015), які досліджували професійну підготовку вихователів.

Незважаючи на значну кількість досліджень, комплексне порівняння концептуальних засад дошкільної освіти України та Німеччини за визначеними критеріями (нормативно-правовим, організаційно-інституційним, змістово-процесуальним та інклюзивно-розвивальним) в контексті євроінтеграційних процесів залишається недостатньо розробленим, що й зумовлює актуальність даної статті.

Мета статті – здійснити порівняння концептуальних засад дошкільної освіти в Україні та Німеччині задля виявлення конструктивних ідей, які можуть бути використані для вдосконалення української системи дошкільної освіти в контексті євроінтеграційних процесів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Порівняння концептуальних засад дошкільної освіти в Україні та Німеччині доцільно здійснювати на основі чотирьох взаємопов'язаних критеріїв: *нормативно-правового, організаційно-інституційного, змістово-процесуального та інклюзивно-розвивального*. Такий підхід дозволяє системно дослідити основні аспекти функціонування дошкільної освіти в обох країнах, виявити подібні та відмінні риси, а також визначити перспективні напрями імплементації конструктивного досвіду. Нормативно-правовий критерій відображає законодавче підґрунтя функціонування дошкільної освіти, організаційно-інституційний – структуру мережі закладів та форми їх діяльності, змістово-процесуальний – особливості реалізації освітнього процесу, а інклюзивно-розвивальний – забезпечення рівного доступу до якісної освіти та

перспективи розвитку дошкільної освіти. Здійснимо порівняння систем дошкільної освіти за кожним визначеним критерієм.

Щодо **нормативно-правового критерію**, то він забезпечує аналіз законодавчого підґрунтя функціонування дошкільної освіти та визначає правові рамки діяльності освітніх закладів в обох країнах. Нормативно-правове забезпечення дошкільної освіти в Україні та Німеччині відображає різні підходи до організації та управління освітньою системою.

Правова база дошкільної освіти України формується на загальнодержавному рівні та включає Конституцію України, Закон України «Про освіту» (2017), Закон України «Про дошкільну освіту» (2024), Базовий компонент дошкільної освіти (Державний Стандарт дошкільної освіти) Нова редакція (2021), Концепцію освіти дітей раннього та дошкільного віку (2020), Візію розвитку освіти України до 2030 року (2021) та інші нормативні документи. В українській системі спостерігається централізований підхід до управління дошкільною освітою, хоча останні реформи спрямовані на децентралізацію та розширення автономії закладів освіти.

Новий Закон України «Про дошкільну освіту» (2024) містить суттєві зміни, спрямовані на модернізацію системи дошкільної освіти відповідно до європейських стандартів. Зокрема, закон розширює перелік форм здобуття дошкільної освіти, включаючи інституційну (очну, дистанційну, мережеву), індивідуальну (екстернатну, сімейну, домашню, педагогічний патронаж) та дуальну форми. Закон також передбачає створення інклюзивних груп, розширення автономії закладів дошкільної освіти та впровадження внутрішньої системи забезпечення якості освіти.

Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» (2024, стаття 4), система дошкільної освіти складається із суб'єктів освітньої діяльності, учасників освітнього процесу, органів управління у сфері дошкільної освіти, кадрового, науково-методичного, фінансового, матеріально-технічного, інформаційного та нормативно-правового забезпечення освітньої та управлінської діяльності. Ця системність забезпечує комплексний підхід до організації дошкільної освіти та її відповідність європейським стандартам. Нормативна база дошкільної освіти України є комплексною та якісною, а система інклюзивного навчання завершила своє формування й готова до повноцінного виконання поставлених завдань.

Базовий компонент дошкільної освіти (Державний Стандарт дошкільної освіти) Нова редакція (2021), в якому окреслені вимоги до обов'язкових компетентностей та результатів освіти дитини дошкільного віку (6 (7) років), а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті відповідно до міжнародних стандартів якості освіти, визначає вимоги до обов'язкових компетентностей та результатів освіти дітей дошкільного віку та структурований за освітніми напрямками.

Нормативно-правова база дошкільної освіти Німеччини характеризується децентралізованим підходом, відповідно до федеративного устрою країни. На федеральному рівні діє Основний закон ФРН (Grundgesetz), що гарантує право на освіту, та Соціальний кодекс (SGB VIII, 2012), який регулює питання підтримки дітей та молоді, включаючи дошкільну освіту. Проте конкретні положення щодо організації дошкільної освіти визначаються на рівні федеральних земель.

Важливим документом на федеральному рівні є закон «Про якість дитячих садків» (KiTa-Qualitätsgesetz, 2023), спрямований на підвищення якості дошкільної освіти через покращення умов навчання, зменшення витрат для сімей та підтримку професійного розвитку педагогів. Цей закон дозволяє регіонам адаптувати ініціативи до їхніх потреб, зберігаючи єдність загальнонаціональних стандартів.

Варто зазначити, що кожна з 16 федеративних земель Німеччини має власні закони про освіту та освітні програми для дошкільного віку (Bildungspläne), що враховують регіональні особливості та культурні традиції. Наприклад, у Баварії діє «Баварський план освіти та виховання дітей у дитячих садках» (Der Bayerische Bildungs- und Erziehungsplan, 2022), у Берліні

– «Берлінська освітня програма» (Berliner Bildungsprogramm, 2022), у Саксонії – «Саксонський освітній план» (Sächsischer Bildungsplan, 2022).

Характерною особливістю німецької системи є право батьків на дошкільну освіту їхніх дітей, що закріплене на федеральному рівні. Згідно з § 24 Соціального кодексу (SGB VIII, 2012), діти від 1 до 3 років мають право на місце в закладі дошкільної освіти або в сімейному дитячому садку, а діти від 3 років до початку шкільного навчання – на місце в дитячому садку. Це право є юридично забезпеченим, і місцеві органи влади зобов'язані забезпечити достатню кількість місць.

Аналіз нормативно-правової бази обох країн свідчить про різні підходи до регулювання дошкільної освіти: в Україні переважає централізований підхід з єдиним державним стандартом, тоді як у Німеччині – децентралізований підхід з регіональною варіативністю освітніх програм. Спільною рисою є тенденція до забезпечення якості дошкільної освіти та розширення доступу до освітніх послуг. Варто також зазначити, що тенденцію до переходу від концепції догляду до формату розвивально-навчальних занять в дитячому садку підтверджує новий Закон України «Про дошкільну освіту» (2024).

Щодо порівняння за *організаційно-інституційним критерієм*, то він відображає структуру мережі закладів дошкільної освіти, різноманітність їх типів та форм діяльності, особливості фінансування та кадрового забезпечення освітньо-виховного процесу.

В Україні мережа закладів дошкільної освіти представлена переважно традиційними формами: ясла, ясла-садки, дитячі садки, ясла-садки компенсуючого типу, ясла-садки комбінованого типу, дитячі будинки інтернатного типу, дитячі садки сімейного типу, дитячі садки інтернатного типу, центри розвитку дитини. За статистичними даними Міністерства освіти і науки України, станом на 2023 р. в Україні функціонує близько 15,5 тисяч закладів дошкільної освіти різних форм власності, які відвідують понад 1,3 мільйона дітей. При цьому охоплення дошкільною освітою дітей віком від 3 до 6 років становить приблизно 80%, тоді як дітей раннього віку (до 3 років) – лише близько 15% (МОН України, 2023).

Новий Закон України «Про дошкільну освіту» (2024) розширює можливості для різноманітних форм дошкільної освіти, включаючи індивідуальну (сімейну, домашню) та групи короткотривалого перебування. Також передбачено створення інклюзивних, санаторних, спеціальних груп для дітей з особливими освітніми потребами. Проте фактична реалізація цих форм поки що обмежена через недостатнє фінансування та матеріально-технічне забезпечення.

Зазначимо, що фінансування дошкільної освіти в Україні здійснюється переважно з місцевих бюджетів, що створює значні регіональні диспропорції. Рівень фінансування закладів дошкільної освіти в розрахунку на одну дитину може відрізнятися у різних регіонах у 2–3 рази (МОН України, 2023). Додатковими джерелами фінансування є батьківська плата, благодійні внески та платні освітні послуги, що надаються понад обсяги, визначені базовим компонентом дошкільної освіти.

Кадрове забезпечення системи дошкільної освіти в Україні характеризується дефіцитом кваліфікованих педагогів, особливо у сільській місцевості. За даними Міністерства освіти і науки України (2023), у 2022–2023 навчальному році близько 10% посад педагогічних працівників у дошкільних закладах залишалися вакантними. Проблеми кадрового забезпечення пов'язані з низьким рівнем заробітної плати, високим психоемоційним навантаженням та недостатньо престижним соціальним статусом професії вихователя.

У Німеччині мережа закладів дошкільної освіти характеризується значно більшою різноманітністю. За даними Федерального статистичного відомства Німеччини (Statistisches Bundesamt), у 2023 р. в країні функціонувало понад 58 тисяч закладів дошкільної освіти різних типів, які відвідували приблизно 3,9 мільйона дітей (Nationaler Bildungsbericht Deutschland, 2024).

Основними типами закладів є: дитячі ясла (Kinderkrippen) – для дітей віком від 8 тижнів до 3 років; дитячі садки (Kindergarten) – для дітей віком від 3 до 6 років; дитячі денні центри (Kindertagesstätten, KiTas) – комбіновані заклади для дітей різного віку (від 0 до 6 років); групи продовженого дня (Schulkindergärten) – для дітей шкільного віку після занять.

Крім традиційних форм, у Німеччині функціонують альтернативні типи дошкільних закладів: лісові дитячі садки (Waldkindergärten), де діти проводять більшу частину дня на природі, релігійні дитячі садки різних конфесій (близько 40% всіх закладів), сімейні дитячі садки для малих груп до 5 дітей, міжкультурні заклади з вивченням іноземних мов та інклюзивні дитячі садки для дітей з особливими освітніми потребами. (Nationaler Bildungsbericht Deutschland, 2024).

Варто зазначити, що фінансування дошкільної освіти в Німеччині здійснюється з різних джерел: федерального, земельного та муніципального бюджетів, а також коштів батьків та приватних спонсорів. Розподіл фінансування залежить від типу закладу та федерального землі. У середньому державне фінансування (федеральне, земельне та муніципальне) покриває близько 80% витрат на дошкільну освіту, а решта 20% покривається за рахунок батьківської плати та благодійних внесків (Gemeinsamer Rahmen der Länder für die frühe Bildung in Kindertageseinrichtungen, 2022).

Кадрове забезпечення системи дошкільної освіти Німеччини також має певні особливості. Основними категоріями педагогічних працівників є: вихователі (Erzieher/innen) – фахівці з середньою спеціальною освітою, які навчаються у професійних школах протягом 2–3 років; соціальні педагоги (Sozialpädagogen/innen) – фахівці з вищою освітою (бакалавр або магістр), які працюють переважно на керівних посадах; помічники вихователів (Kinderpfleger/innen) – фахівці з базовою професійною підготовкою.

Порівняння за організаційно-інституційним критерієм свідчить про більшу різноманітність форм дошкільної освіти та типів закладів у Німеччині порівняно з Україною. Німецька система характеризується більшою гнучкістю, орієнтацією на потреби сімей та можливістю вибору різних педагогічних підходів. В обох країнах спостерігаються проблеми з кадровим забезпеченням, проте в Німеччині рівень оплати праці та соціального статусу педагогічних працівників є значно вищим.

Щодо **змістово-процесуального критерію** порівняння, то він характеризує особливості реалізації освітнього процесу, підходи до організації освіти та виховання, а також специфіку взаємодії між учасниками освітнього процесу. Даний критерій також охоплює аналіз освітніх програм, взаємодії з батьками та практичної спрямованості виховного процесу.

В Україні зміст дошкільної освіти визначається Базовим компонентом дошкільної освіти (Державний Стандарт дошкільної освіти (2021), окреслює інваріантну складову змісту дошкільної освіти. На основі цього документа розробляються типові освітні програми: «Українське дошкілля», «Дитина», «Впевнений старт», «Я у Світі» та інші. Заклади дошкільної освіти можуть самостійно обирати програму або комбінувати кілька програм, а також розробляти власні освітні програми. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний Стандарт дошкільної освіти, 2021) структурований за освітніми напрямками, кожен з яких має визначені компетентності. Особлива увага приділяється формуванню комунікативної компетентності, зокрема мовленнєвого розвитку дітей. З 2021 р. на державному рівні підтримується вивчення англійської мови з раннього віку, хоча рівень забезпечення кваліфікованими педагогами залишається недостатнім.

Тенденцію до переходу від концепції догляду до формату розвивально-навчальних занять в дитячому садку підтверджує Закон України «Про дошкільну освіту» (2024). Зокрема, Закон визначає дошкільну освіту як «цілісний процес, спрямований на забезпечення всебічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб; формування у дитини

дошкільного віку моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду». Важливо відзначити, що законом також передбачено розроблення нового державного стандарту дошкільної освіти, який має замінити чинний Базовий компонент дошкільної освіти (2021) та більш повно відобразити сучасні вимоги до якості дошкільної освіти.

Взаємодія з батьками в українській системі дошкільної освіти традиційно обмежувалася періодичними батьківськими зборами та консультаціями. Однак новий Закон України «Про дошкільну освіту» (2024) створює правові передумови для якісно нових форм партнерства, включаючи активну участь батьків у роботі органів громадського самоврядування закладу освіти та впровадження різноманітних форм співпраці, зокрема сімейних та домашніх форм дошкільної освіти.

У Німеччині зміст дошкільної освіти визначається освітніми планами федеральних земель (Bildungspläne, 2022), які розробляються з урахуванням регіональних особливостей. Ці плани є не жорсткими програмами, а, скоріше, рамковими документами, що визначають основні напрями розвитку дитини. На їх основі кожен заклад дошкільної освіти розробляє власну педагогічну концепцію.

Загальними для всіх федеральних земель є такі освітні галузі: мова, комунікація, медіа; математика, природничі науки, техніка; мистецтво, креативність, музика; тіло, рух, здоров'я; соціальне навчання, емоційний розвиток, цінності, природа, екологія, стійкий розвиток.

Характерною особливістю німецької системи дошкільної освіти є практична спрямованість виховного процесу. У німецьких дитячих садках переважає «навчання через дію» (learning by doing), коли діти здобувають знання та навички через активну взаємодію з навколишнім середовищем, експериментування та гру.

W. Tietze (2008) зазначає, що німецька модель дошкільної освіти більше орієнтована на соціальний розвиток дитини, формування її автономності та здатності до самостійного вирішення проблем. Значна увага приділяється розвитку «м'яких навичок» (soft skills): комунікативних, соціальних, емоційних.

В освітньому процесі активно використовуються проєктні методи, коли діти разом з педагогами досліджують певну тему протягом тривалого часу. Такий підхід сприяє формуванню дослідницьких навичок, креативності та самостійності. Вивчення іноземних мов у німецьких дитячих садках часто інтегроване в повсякденну діяльність через двомовний підхід або методику мовного занурення (language immersion). У регіонах, що межують з іншими країнами, поширені білінгвальні дитячі садки, де діти вивчають мову сусідньої країни. Також існують спеціалізовані міжкультурні дитячі садки, де освітній процес ведеться кількома мовами.

Взаємодія з батьками в німецькій системі дошкільної освіти розглядається як важлива складова освітнього процесу. Y. Anders (2012) зазначає, що в Німеччині сформувалася концепція «освітнього партнерства», коли педагоги та батьки спільно визначають цілі та планують розвиток дитини. Батьки активно залучаються до життя дитячого садка через участь у щоденних активностях, проєктах, екскурсіях, святах, а також через регулярні індивідуальні зустрічі з педагогами для обговорення розвитку дитини.

Важливим підтвердженням позитивних змін в українській системі дошкільної освіти є результати дослідження якості освітнього процесу за міжнародною методикою ECERS-3 (Early Childhood Environment Rating Scale, 2021), що проводилося в Україні у 2020–2021 рр. За результатами цього дослідження встановлено активне впровадження діяльнісного, компетентнісного, інтегрованого та особистісно-орієнтованого підходів до організації змісту та процесу дошкільної освіти. Дослідження засвідчило поступовий перехід від традиційних форм організації освітнього процесу до практико-орієнтованої діяльності, проєктних методів та дослідно-експериментальної роботи з дітьми, що наближає українську систему до європейських стандартів якості дошкільної освіти.

Порівняльний аналіз змістово-процесуального критерію свідчить значний прогрес української системи дошкільної освіти. Українська система демонструє успішне впровадження сучасних педагогічних підходів, включаючи діяльнісний, компетентнісний, інтегрований та особистісно-орієнтований підходи, тоді як німецька система більше орієнтована на практичну діяльність, соціальний розвиток та формування автономності дітей. Подібною позитивною тенденцією є активне впровадження компетентнісного підходу та успішна інтеграція різних освітніх галузей в обох країнах.

Щодо *інклюзивно-розвивального критерію* порівняння, то він забезпечує аналіз доступності дошкільної освіти, створення інклюзивного середовища для дітей з особливими освітніми потребами та визначає стратегічні перспективи розвитку систем дошкільної освіти в контексті сучасних соціальних викликів та євроінтеграційних процесів.

В Україні право дітей з особливими освітніми потребами на якісну дошкільну освіту закріплено в законодавстві, зокрема в Законі України «Про дошкільну освіту» (2024) та Постанові Кабінету Міністрів України «Порядок організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти» (2019). Відповідно до цих документів, діти з особливими освітніми потребами мають право на інклюзивне навчання в закладах дошкільної освіти за місцем проживання.

За даними Міністерства освіти і науки України, станом на 2023 р. в Україні функціонувало близько 4,5 тисяч інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти, які відвідували понад 7 тисяч дітей з особливими освітніми потребами. Це становить приблизно 0,5% від загальної кількості дітей, які відвідують дошкільні заклади (МОН України, 2023). Проте, за оцінками експертів, потреба в інклюзивному навчанні значно вища – близько 10–12% дітей дошкільного віку мають особливі освітні потреби різного ступеня.

Основними викликами в розвитку інклюзивної дошкільної освіти в Україні є: недостатня кількість асистентів вихователів та фахівців психолого-педагогічного супроводу (логопедів, дефектологів, психологів); низький рівень архітектурної доступності будівель закладів дошкільної освіти; недостатнє матеріально-технічне забезпечення, зокрема спеціальними засобами корекції та реабілітації; недостатня підготовка вихователів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Важливо підкреслити, що в Україні, як і в Німеччині, функціонує командна взаємодія фахівців супроводу, яка обов'язково складає індивідуальні плани розвитку дитини. Це засвідчує системний підхід до забезпечення інклюзивної освіти в українських закладах дошкільної освіти.

У Німеччині інклюзивна дошкільна освіта має давні традиції та високий рівень розвитку. Принцип інклюзії закріплений у законодавстві на федеральному рівні та конкретизований у законах федеральних земель. Згідно з даними Федерального статистичного відомства, у 2023 р. близько 4% дітей, які відвідували дошкільні заклади, мали особливі освітні потреби, при цьому майже 90% з них навчалися в інклюзивних групах (Nationaler Bildungsbericht Deutschland 2024).

D. Edelmann, M. Stamm (2013) підкреслюють, що в німецькій системі дошкільної освіти інклюзія розглядається не лише як фізична інтеграція дітей з особливими потребами, а як створення середовища, де кожна дитина може розвиватися відповідно до своїх можливостей та потреб. Такий підхід передбачає індивідуалізацію освітнього процесу, адаптацію методів і засобів навчання, а також активну співпрацю з батьками та фахівцями.

Характерними рисами інклюзивної дошкільної освіти в Німеччині є: міждисциплінарна команда фахівців (вихователі, спеціальні педагоги, психологи, терапевти), яка забезпечує комплексний супровід дитини; індивідуальні плани розвитку для кожної дитини з особливими освітніми потребами; спеціальне обладнання та адаптовані навчальні матеріали; архітектурна доступність та універсальний дизайн приміщень; активне залучення батьків до освітнього процесу.

Порівняльний аналіз інклюзивно-розвивального критерію засвідчує значні досягнення української системи дошкільної освіти у забезпеченні інклюзії. В обох країнах спостерігаються позитивні тенденції до розширення мережі дошкільних закладів, підвищення якості освіти, диверсифікації форм навчання та інтеграції цифрових технологій. Українська система демонструє високу адаптивність, гнучкість та готовність до впровадження інноваційних підходів навіть в умовах воєнного стану. Німецька система дошкільної освіти характеризується більшою гнучкістю, індивідуалізацією та фінансовою підтримкою інноваційних ініціатив.

Щодо розвитку системи дошкільної освіти в Україні спостерігаються такі тенденції:

1. Розширення мережі закладів дошкільної освіти, особливо в сільській місцевості та новозбудованих міських районах. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку (2020) передбачає збільшення охоплення дітей дошкільною освітою до 95% у віковій категорії від 3 до 6 років та до 30% у віковій категорії до 3 років до 2030 року.
2. Диверсифікація форм дошкільної освіти, включаючи розвиток сімейних, корпоративних, приватних дитячих садків, груп короткотривалого перебування та центрів раннього розвитку.
3. Запровадження гнучких моделей фінансування, зокрема принципу «гроші ходять за дитиною», що дозволяє батькам обирати заклад освіти та форму навчання.
4. Цифровізація дошкільної освіти, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес та управління закладами.

Щодо розвитку системи дошкільної освіти в Німеччині спостерігаються такі тенденції.

1. Розширення мережі дошкільних закладів, особливо для дітей раннього віку (до 3 років). Згідно з «Національною стратегією розвитку дошкільної освіти» (Gemeinsamer Rahmen der Länder für die frühe Bildung in Kindertageseinrichtungen, 2022), до 2025 р. планується забезпечити місцями в дошкільних закладах 100% дітей, батьки яких потребують цього.
2. Підвищення якості дошкільної освіти через впровадження стандартів якості, регулярну оцінку та професійний розвиток педагогів. Закон «Про якість дитячих садків» (KiTa-Qualitätsgesetz, 2023) передбачає додаткове фінансування у розмірі 4 мільярдів євро на період 2023–2025 рр. для підвищення якості дошкільної освіти.
3. Інтеграція цифрових технологій в освітній процес з урахуванням вікових особливостей дітей. Проєкт «Цифрова освіта в дитячому садку» (Digitale Bildung im Kindergarten, 2022) передбачає розробку концепцій використання цифрових технологій для розвитку дітей дошкільного віку та підвищення цифрової компетентності педагогів.
4. Розвиток інклюзивної освіти та міжкультурної педагогіки для задоволення потреб мультикультурного суспільства. Особлива увага приділяється інтеграції дітей з міграційним досвідом та дітей-біженців.

Узагальнення основних аспектів дослідження представлено в Таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика системних компонентів дошкільної освіти України та Німеччини за ключовими критеріями

Критерій порівняння	Україна	Німеччина
Нормативно-правовий	• Закон України «Про дошкільну освіту» (2024) з європейською орієнтацією; • системний підхід відповідно до ст. 4	• децентралізований підхід; • регіональна варіативність освітніх програм (Bildungspläne 16 федеральних земель);

	Закону України «Про дошкільну освіту» (2024); • Єдиний державний стандарт (Базовий компонент дошкільної освіти)	• Соціальний кодекс (SGB VIII); • Закон «Про якість дитячих садків» (KiTa-Qualitätsgesetz, 2023)
Організаційно-інституційний	• ~15,5 тис. закладів дошкільної освіти з розширенням мережі; • ~1,3 млн. дітей; • охоплення: ~80% дітей 3-6 років, ~15% дітей до 3 років; • впровадження різноманітних форм закладів; • активна робота з подолання дефіциту кадрів	• ~58 тис. закладів дошкільної освіти; • ~3,9 млн. дітей; • різноманітність форм (традиційні, лісові, релігійні, сімейні); • ~40% закладів мають релігійну приналежність; • дефіцит ~90 тис. педагогічних працівників
Змістово-процесуальний	• впровадження діяльнісного, компетентнісного, інтегрованого підходів (за результатами ECERS-3); • практико-орієнтована діяльність, проєктні методи; • перехід від традиційних занять до дослідно-експериментальної діяльності ⁴ • активний розвиток партнерства з батьками	• орієнтація на практичну діяльність; • «навчання через дію» (learning by doing); • проєктний підхід, експериментування; • концепція «освітнього партнерства» з батьками
Інклюзивно-розвивальний	• ~4,5 тис. інклюзивних груп з командною взаємодією фахівців; • ~7 тис. дітей з особливими освітніми потребами (0,5% від загальної кількості) з індивідуальними планами розвитку; • системний підхід до професійної підготовки фахівців супроводу; • поступове покращення архітектурної доступності	• ~4% дітей з особливими освітніми потребами; • ~90% дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних групах; • міждисциплінарна команда фахівців; • індивідуальні плани розвитку; • високий рівень архітектурної доступності

Створено автором самостійно

ВИСНОВКИ

Порівняння концептуальних засад дошкільної освіти в Україні та Німеччині за нормативно-правовим, організаційно-інституційним, змістово-процесуальним та інклюзивно-розвивальним критеріями дозволяє зробити такі висновки.

За нормативно-правовим критерієм системи дошкільної освіти обох країн демонструють різні підходи до регулювання: в Україні переважає централізований підхід з єдиним державним стандартом, тоді як у Німеччині – децентралізований підхід з регіональною варіативністю освітніх програм. Спільною рисою є тенденція до забезпечення якості дошкільної освіти та розширення доступу до освітніх послуг. Новий Закон України «Про дошкільну освіту» (2024) демонструє прагнення до гармонізації з європейськими підходами, розширюючи форми здобуття дошкільної освіти та підвищуючи автономію закладів.

За організаційно-інституційним критерієм німецька система характеризується більшою різноманітністю форм дошкільної освіти та типів закладів, включаючи лісові, релігійні та сімейні дитячі садки. В обох країнах спостерігаються проблеми з кадровим забезпеченням, проте в Німеччині рівень оплати праці та соціального статусу педагогічних працівників є значно вищим. Фінансування дошкільної освіти в Німеччині здійснюється з різних джерел, що забезпечує більшу стабільність та можливості для розвитку.

За змістово-процесуальним критерієм українська система характеризується більш структурованим підходом до організації освітнього процесу, орієнтацією на формування конкретних знань, умінь і навичок, тоді як німецька система більше орієнтована на практичну діяльність, соціальний розвиток та формування автономності дітей. Спільною тенденцією є прагнення до впровадження компетентнісного підходу та інтеграція різних освітніх галузей. У Німеччині більш розвинене партнерство з батьками, які активно залучаються до освітнього процесу.

За інклюзивно-розвивальним критерієм в обох країнах спостерігаються тенденції до розширення мережі дошкільних закладів, підвищення якості освіти, диверсифікації форм навчання та інтеграції цифрових технологій. Проте німецька система характеризується більш системним підходом до забезпечення інклюзії, більшою гнучкістю, індивідуалізацією та фінансовою підтримкою інноваційних ініціатив.

На основі проведеного порівняння можна визначити перспективні напрями впровадження німецького досвіду в українську систему дошкільної освіти:

- децентралізація управління та розширення автономії закладів дошкільної освіти, що дозволить враховувати регіональні особливості та потреби місцевих громад;
- диверсифікація форм дошкільної освіти, включаючи розвиток лісових, сімейних, релігійних та інших альтернативних типів дитячих садків;
- зміщення акценту з формального навчання на практичну діяльність, експериментування та гру як основні форми пізнання світу дітьми дошкільного віку;
- розвиток партнерства з батьками на основі концепції «освітнього партнерства», яка передбачає активне залучення батьків до планування та реалізації освітнього процесу;
- впровадження системного підходу до забезпечення інклюзивної освіти, включаючи формування міждисциплінарних команд фахівців, розробку індивідуальних планів розвитку та створення універсального дизайну освітнього середовища;
- підвищення соціального статусу та професійної компетентності педагогічних працівників дошкільної освіти через удосконалення системи підготовки та професійного розвитку, а також покращення умов праці та оплати;
- розвиток державно-приватного партнерства у сфері дошкільної освіти, що дозволить залучити додаткові ресурси та впровадити інноваційні підходи.

Впровадження конструктивних ідей німецького досвіду в українську систему дошкільної освіти має здійснюватися з урахуванням національних особливостей, культурних традицій та сучасних викликів, що стоять перед українською освітою в контексті євроінтеграційних процесів. **Подальші порівняльні дослідження** можуть бути спрямовані на більш детальне вивчення окремих аспектів функціонування систем дошкільної освіти України та Німеччини, зокрема організації інклюзивного освітнього середовища, впровадження інноваційних освітніх технологій, розвитку партнерства з батьками тощо.

Список використаної літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти: затверджений наказом МОН України від 12.01.2021 р. № 33. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya> (дата звернення: 15.08.2025).

2. Беленька Г. В., Коваленко О. В., Шинкар Т. Ю. Якість дошкільної освіти в Україні та країнах ЄС: параметри виміру та методичний супровід. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 72. Т. 1. С. 33–39. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.72-1.6>
3. Богуш А. М. Вимірюємо якість дошкільної освіти: методична спрямованість. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2022. № 1 (138). DOI: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2022-1-1>
4. Візія розвитку освіти України до 2030 року: схвалено наказом Міністерства освіти і науки України від 30.08.2021 р. № 935. URL: <https://mon.gov.ua/viziya-maybutnogo-osviti-i-nauki-ukraini> (дата звернення: 17.08.2025).
5. Гавриш Н., Васильєва С., Рагозіна В. Стан розвитку дітей у групах раннього віку в закладах дошкільної освіти: результати констатувального експерименту. *Український педагогічний журнал*. 2020. № 4. С. 69–82. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2020-4-69-82>
6. Гончаренко А. М. Відображення: цінності німецької та української дошкільної освіти у взаємному порівнянні. *Неформальна освіта: кращі практики і проекти*. 2019. № 2. С. 24–27. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/29817/1/НеформальнаОсвітаКращіПрактикиІПроекти.pdf> (дата звернення: 13.08.2025).
7. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. керівник проекту В. О. Огнев'юк; науковий редактор Г. В. Беленька. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. 440 с. URL: <https://f.osvita.city/file/35/osvitnya-programa-ditina-nmc.pdf> (дата звернення: 13.08.2025).
8. Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи: збірник наукових праць / Г. В. Беленька, В. І. Бондар, І. М. Шоробура (Ред.). Хмельницький: ФОП Мельник А.А., 2020. 496 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/31201/1/L_Harashchenko_TSDDDVvRI_2020.pdf (дата звернення: 13.08.2025).
9. Закон України «Про дошкільну освіту». 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text> (дата звернення: 17.08.2025).
10. Звіт річний з 01.01.2023 р. по 31.12.2023 р. Рада молодих учених при Міністерстві освіти і науки України. Київ: МОН України, 2023. 87 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/nauka/rada%20molodich%20uchenich/2023/31.12.2023/RMU.zvit.richnyy.01.01.2023-31.12.2023.pdf> (дата звернення: 13.08.2025).
11. Козак Л. В. Проектна діяльність у закладах дошкільної освіти: навчально-методичний посібник. Київ: Інтерсервіс, 2022. 176 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/41740/> (дата звернення: 11.08.2025).
12. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід): монографія. Київ: Стилос, 2000. 336 с. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/publ/REF-0000021356> (дата звернення: 13.08.2025).
13. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку. Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. 24 с. URL: <https://dnz71.edu.vn.ua/uploads/tiger-1599493145.pdf> (дата звернення: 13.08.2025).
14. Кремень В. Г. Форум Всеукраїнського тижня дошкілля «Дошкільна освіта України 30»: вітальна промова президента НАПН України, 20 вересня 2021 р., м. Київ, Україна. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2021. Т. 3, № 2. С. 1–3. DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-16-1>
15. Крутий К. Л., Попович О. М. ECERS-R для оцінки сенсорно збагаченого середовища груп раннього віку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2020. № 10. С. 12–18. URL: <https://emetodyst.expertus.com.ua/843954> (дата звернення: 12.08.2025).
16. Мачинська Н. І., Вінарчук Н. М. Дошкільна освіта в Україні: сучасні виклики. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2025. № 110. С. 23–28. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2025-110-3>
17. Методичні рекомендації з питань забезпечення якості освітнього процесу в закладах дошкільної освіти за результатами дослідження ECERS-3. *Український інститут розвитку освіти*. 2022. URL: <https://uied.org.ua/2022/10/9417/> (дата звернення: 13.08.2025).
18. Половіна О. А. Мистецькі спілкування як основа формування культури дошкільників. *Дошкільне виховання*. 2023. № 5. С. 11–14. URL: <https://jmil.com.ua/dv/2023-5> (дата звернення: 13.08.2025).
19. Положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами, яка здобуває дошкільну освіту: затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 09.12.2024 № 1713. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1982-24#Text> (дата звернення: 11.08.2025).
20. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1036-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.08.2025).
21. Сбруєва А. А. Порівняльна педагогіка вищої школи: національний, європейський та глобальний контексти: навчальний посібник. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 319 с. URL: https://jmm.sspu.edu.ua/images/2021/kursi_vse/CompHED_course/Comparative_Higher_Education_Handbook_2021n_491_26.pdf (дата звернення: 13.08.2025).

22. Сисоева С. О., Рейпольська О. Д. Освітній процес у закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану: теорія, практика, інновації. *Вісник НАПН України*. 2023. Т. 5. № 2. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5207>
23. Теоретичні та методичні засади забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку в умовах воєнного стану: монографія / за загальною редакцією О. Д. Рейпольської. Івано-Франківськ: НАІР, 2022. 172 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743736/1/Монографія%20%28ред.%20О.%20Рейпольська%29.pdf> (дата звернення: 10.08.2025).
24. Anders Y., Oppermann E. Frühpädagogische Qualität in Kindertageseinrichtungen. Eine Erweiterung des Struktur-Prozess-Modells. *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*. 2024. № 27 (2). S. 551–577. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11618-024-01218-7>
25. Bildung in Deutschland 2022. Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zum Bildungspersonal. Bielefeld: wbv, 2022. 391 S. DOI: <https://doi.org/10.3278/6001820hw>
26. Bildung in Deutschland 2024. Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu beruflicher Bildung. Bielefeld: wbv, 2022. 428 S. DOI: <https://doi.org/10.3278/6001820iw>
27. Cifci B. Unter freiem Himmel. Waldkindergarten. *Welt des Kindes. Spezial zu Welt des Kindes*. 2023. Jg. 101. H. 4. S. 1–8. URL: <https://surl.li/ugqikf> (дата звернення: 13.08.2025).
28. Dietrich C., Stenger U., Stieve C. (Hrsg.). Theoretische Zugänge zur Pädagogik der frühen Kindheit: Eine kritische Vergewisserung. DGE-Kommission Pädagogik der frühen Kindheit. Weinheim: Beltz Juventa, 2019. 478 S. URL: <https://www.fachportal-paedagogik.de/literatur/vollanzeige.html?Fid=3379653> (дата звернення: 13.08.2025).
29. Edelmann D., Stamm M. Handbuch frühkindliche Bildungsforschung. Wiesbaden: Springer VS, 2013. 542 S. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-531-19066-2>
30. Gemeinsamer Rahmen der Länder für die frühe Bildung in Kindertageseinrichtungen: Beschluss der JMK vom 13./14.05.2004 und der KMK vom 03./04.06.2004 i. d. F. vom 24.03.2022. URL: https://www.kmk.org/fileadmin/veroeffentlichungen_beschluesse/2004/2004_06_03-Fruehe-Bildung-Kindertageseinrichtungen.pdf (дата звернення: 15.08.2025).
31. KiTaQualitäts- und Teilhabeverbesserungsgesetz (Gute-KiTa-Gesetz). 2023. URL: <https://www.bmfsfj.de/bmfsfj/themen/familie/kinderbetreuung/fuer-gute-kinderbetreuung-bundesweit-das-kita-qualitaetsgesetz-209046> (дата звернення: 15.08.2025).
32. Peters S. Kompetenzfacetten pädagogischer Fachkräfte in Kindertageseinrichtungen: Empirische Analysen zum professionellen Wissen, zu Einstellungen und zur Interaktionsqualität. Dissertation zur Erlangung des Grades einer Doktorin der Philosophie (Dr. phil.). Freiburg: Pädagogische Hochschule Freiburg, 2021. 144 s. URL: <https://www.fachportal-paedagogik.de/literatur/vollanzeige.html?Fid=3360946> (дата звернення: 10.08.2025).
33. Schelle R., Blatter K., Michl S., Kalicki B. Qualitätsentwicklung in der Frühen Bildung. Akteure – Organisationen – Systeme. Weinheim; Basel: Beltz Juventa, 2023. 298 S. URL: <https://www.allgemeine-erziehungswissenschaft.uni-mainz.de/files/2023/07/Qualitaetsentwicklung-in-der-Fruehen-Bildung-1.pdf> (дата звернення: 13.08.2025).
34. Schmitt A., Morfeld A., Sterdt E., Fischer L. (Hrsg.) Evidenzbasierte Praxis und Politik in der Frühpädagogik. Halle (Saale): Mitteldeutscher Verlag, 2015. 152 с. URL: https://www.h2.de/fileadmin/user_upload/Forschung-Transfer/KFB/Tagungsband_-_Evidenzbasierte_Praxis_und_Politik_in_der_Fruehpaedagogik.pdf (дата звернення: 13.08.2025).
35. Sozialgesetzbuch Aches Buch – Kinder- und Jugendhilfe (SGB VIII): Gesetz zur Neuordnung des Kinder- und Jugendhilferechts. In der Fassung der Bekanntmachung vom 11. September 2012 (BGBl. I S. 2022), zuletzt geändert durch Artikel 2 des Gesetzes vom 16. Dezember 2022 (BGBl. I S. 2394). § 22 Bildung, Erziehung und Betreuung in Tageseinrichtungen und in Kindertagespflege. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_8/_22.html (дата звернення: 10.08.2025).
36. Tietze W. Qualitätssicherung im Elementarbereich / Klieme E., Tippelt R. (Hrsg.). *Qualitätssicherung im Bildungswesen*. Weinheim und Basel: Beltz, 2008. S. 16–35. DOI: <https://doi.org/10.25656/01:7267>

References

- Bazovij komponent doshkilnoyi osviti: zatverdzenij nakazom MON Ukrayini vid 12.01.2021 r. № 33 [Basic component of preschool education: approved by the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 12.01.2021 №. 33. <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya>
- Bielenka, H. V., Kovalenko, O. V., & Shynkar, T. Yu. (2020). Yakist doshkilnoyi osviti v Ukrayini ta krayinah YeS: parametri vimiru ta metodichniy suprovid [Quality of preschool education in Ukraine and EU countries: measurement parameters and methodological support]. *Pedagogy of creative personality formation in higher and general education schools*, 72 (1), 33–39. <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.72-1.6>

- Bogush, A. M. (2022). Vimiryuyemo yakist doshkilnoyi osviti: metodichna spryamovanist [Estimating the quality of preschool education: methodological orientation]. *Scientific bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky*, 1 (138). <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2022-1-1>
- Viziya rozvitku osviti Ukrayini do 2030 roku: shvaleno nakazom Ministerstva osviti i nauki Ukrayini vid 30.08.2021 r. № 935 [Vision for the development of Ukrainian education until 2030: approved by the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 30.08.2021 № 935]. <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-dokumentiv-pro-formuvannya-vizi-yi-rozvitku-osviti-ukrayini-do-2030-roku>
- Havrysh, N., Vasyliieva, S., & Rahozina, V. (2020). Stan rozvitku ditej u grupah rannogo viku v zakladah doshkilnoyi osviti: rezultati konstatuvalnogo eksperimentu [The State of Child Development in Early Age Groups in Preschool Educational Institutions: Results of Ascertaining Experiment]. *Ukrainian Educational Journal*, 4, 69–82. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2020-4-69-82>
- Honcharenko, A. M. (2019). Vidobrazhennya: cinnosti nimeckoyi ta ukrayinskoyi doshkilnoyi osviti u vzayemnomu porivnyanni [Reflection: values of German and Ukrainian preschool education in mutual comparison]. *Non-formal education: best practices and projects*, 2, 24–27. <https://eprints.zu.edu.ua/29817/1/НеформальнаОсвітаКращіПрактикиПроекти.pdf>
- Ogneviuk, V. O.; Bieliienka, H. V. (Eds.) (2020). *Ditina: Osvitnya programa dlya ditej vid dvoh do semi rokov* [Child: Educational program for children from two to seven years]. Borys Grinchenko Kyiv University. <https://f.osvita.city/file/35/osvitnya-programa-ditina-nmc.pdf>
- Bieliienka, H. V., Bondar, V. I., & Shorobura, I. M. (Eds.) (2020). *Doshkilna osvita v konteksti idej Novoyi ukrayinskoyi shkoli: zbirnik naukovih prac* [Preschool education in the context of the ideas of the New Ukrainian School: collection of scientific works]. FOP Melnyk A. A. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/31203/1/Y_Volynets_K_Volynets_FTSyDSDVvPPD_2020.pdf
- Zakon Ukrayini “Pro doshkilnu osvitu” [Law of Ukraine “On Preschool Education”] (2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text>
- Zvit richnij z 01.01.2023 r. po 31.12.2023 r. [Annual report from 01.01.2023 to 12.31.2023]. Council of Young Scientists under the Ministry of Education and Science of Ukraine. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/nauka/rada%20molodich%20uchenich/2023/31.12.2023/RMU.zvit.richnyy.01.01.2023-31.12.2023.pdf>
- Kozak, L. V. (2022). *Proyektna diyalnist u zakladah doshkilnoyi osviti: navchalno-metodichnij posibnik* [Project activity in preschool education institutions: teaching and methodological manual]. Interservis. <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/41740/>
- Kononko, O. L. (2000). *Psihologichni osnovi osobistisnogo stanovlennya doshkilnika (Sistemnij pidhid): monografiya* [Psychological foundations of preschooler's personal development (Systemic approach): monograph]. Stylos. <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/publ/REF-0000021356>
- Kremen, V. H. (2021). Forum Vseukrayinskogo tizhnya doshkillia «Doshkilna osvita Ukrayini 30»: vitalna promova prezidenta NAPN Ukrayini, 20 veresnya 2021 r., m. Kyiv, Ukrayina [Forum of the All-Ukrainian Week of Preschool Education “Preschool Education of Ukraine 30”: welcome speech by the President of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, September 20, 2021, Kyiv, Ukraine]. *Bulletin of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, 3 (2), 1–3. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-16-1>
- Krutii, K. L., & Popovych, O. M. (2020). ECERS-R dlya ocinki sensorno zbagachenogo seredovisha grup rannogo viku [ECERS-R for assessing the sensory-enriched environment of early age groups]. *Educator-methodologist of preschool institution*, 10, 12–18. <https://emetodyst.expertus.com.ua/843954>
- Machynska, N. I., & Vinarchuk, N. M. (2025). Doshkilna osvita v Ukrayini: suchasni vikliki [Preschool education in Ukraine: current challenges]. *Collection of scientific works “Pedagogical Sciences”*, 110, 23–28. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2025-110-3>
- Metodichni rekomendaciyi z pitan zabezpechennya yakosti osvitnogo procesu v zakladah doshkilnoyi osviti za rezultatami doslidzhennya ECERS-3. [Methodological recommendations on ensuring the quality of the educational process in preschool education institutions based on the results of the ECERS-3 study] (2022). *Ukrainian Institute for Educational Development*. <https://uied.org.ua/2022/10/9417/>
- National Academy of Educational Sciences of Ukraine (2020). *Kontseptsii osvity ditei rannoho ta doshkilnoho viku* [Concept of early and preschool education]. FOP Ferenets V.B. <https://dnz71.edu.vn.ua/uploads/tiger-1599493145.pdf>
- Polovina, O. A. (2023). Mistecki spilkuвання yak osnova formuvannya kulturi doshkilnikiv [Artistic communication as a basis for forming the culture of preschoolers]. *Preschool Education*, 5, 11–14. <https://jmil.com.ua/dv/2023-5>
- Polozhennya pro komandu psihologo-pedagogichnogo suprovodu ditini z osoblivimi osvitnimi potrebami, yaka zdobuvaye doshkilnu osvitu: zatverdzhene nakazom Ministerstva osviti i nauki Ukrayini vid 09.12.2024 № 1713 [Regulation on the team of psychological and pedagogical support for a child with special educational needs who receives preschool education: approved by the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 09.12.2024 № 1713]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1982-24#Text>

- Poryadok organizaciyi inklyuzivnogo navchannya u zakladah doshkilnoyi osviti: zatverdzheno postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10 kvitnya 2019 r. № 530 [Procedure for organizing inclusive education in preschool educational institutions: approved by Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 10, 2019 № 530]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1036-2025-%D0%BF#Text>
- Sbruieva, A. A. (2021). *Porivnyalna pedagogika vishoyi shkoli: nacionalnij, yevropejskij ta globalnij konteksti: navchalnij posibnik* [Comparative pedagogy of higher education: national, European and global contexts: educational guide]. Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko. https://jmm.sspu.edu.ua/images/2021/kursi_vse/CompHED_course/Comparative_Higher_Education_Handbook_2021n_49126.pdf
- Sysoieva, S. O., & Reipolska, O. D. (2023). Osvitnij proces u zakladah doshkilnoyi osviti v umovah voyennogo stanu: teoriya, praktika, innovaciyi [Educational process in preschool institutions under martial law: theory, practice, innovations]. *Bulletin of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, 5 (2). <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5207>
- Reipolska, O. D. (Ed.). (2022). *Teoretichni ta metodichni zasadi zabezpechennya yakosti osviti ditej rannogo ta doshkilnogo viku v umovah voyennogo stanu: monografiya* [Theoretical and methodological principles of ensuring the quality of education for children of early and preschool age under martial law: monograph]. NAIR. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743736/1/Монoгpафiя%20%28pед.%20О.%20Рейпольська%29.pdf>
- Anders, Y., & Oppermann, E. (2024). Frühpädagogische Qualität in Kindertageseinrichtungen. Eine Erweiterung des Struktur-Prozess-Modells. *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, 27 (2), 551–577. <https://doi.org/10.1007/s11618-024-01218-7>
- Bildung in Deutschland 2022. Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zum Bildungspersonal. wbv. <https://doi.org/10.3278/6001820hw>
- Bildung in Deutschland 2024. Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu beruflicher Bildung. wbv. <https://doi.org/10.3278/6001820iw>
- Cifci, B. (2023). Unter freiem Himmel. Waldkindergarten. *Welt des Kindes. Spezial zu Welt des Kindes*, 101 (4), 1–8. <https://surl.li/ugqikf>
- Dietrich, C., Stenger, U., & Stieve, C. (Hrsg.). (2019). *Theoretische Zugänge zur Pädagogik der frühen Kindheit: Eine kritische Vergewisserung*. DGfE-Kommission Pädagogik der frühen Kindheit. Beltz Juventa. <https://www.fachportal-paedagogik.de/literatur/vollanzeige.html?FId=3379653>
- Edelmann, D., & Stamm, M. (2013). *Handbuch frühkindliche Bildungsforschung*. Springer VS. <https://doi.org/10.1007/978-3-531-19066-2>
- Gemeinsamer Rahmen der Länder für die frühe Bildung in Kindertageseinrichtungen: Beschluss der JMK vom 13./14.05.2004 und der KMK vom 03./04.06.2004 i. d. F. vom 24.03.2022.* https://www.kmk.org/fileadmin/veroeffentlichungen_beschluesse/2004/2004_06_03-Fruehe-Bildung-Kindertageseinrichtungen.pdf
- KiTaQualitäts- und Teilhabeverbesserungsgesetz (Gute-KiTa-Gesetz).* (2023). <https://www.bmfsfj.de/bmfsfj/themen/familie/kinderbetreuung/fuer-gute-kinderbetreuung-bundesweit-das-kita-qualitaetsgesetz-209046>
- Peters, S. (2021). *Kompetenzfacetten pädagogischer Fachkräfte in Kindertageseinrichtungen: Empirische Analysen zum professionellen Wissen, zu Einstellungen und zur Interaktionsqualität. Dissertation zur Erlangung des Grades einer Doktorin der Philosophie (Dr. phil.).* Pädagogische Hochschule Freiburg. <https://www.fachportal-paedagogik.de/literatur/vollanzeige.html?FId=3360946>
- Schelle, R., Blatter, K., Michl, S., & Kalicki, B. (2023). *Qualitätsentwicklung in der Frühen Bildung. Akteure – Organisationen – Systeme*. Beltz Juventa. <https://www.allgemeine-erziehungswissenschaft.uni-mainz.de/files/2023/07/Qualitaetsentwicklung-in-der-Fruehen-Bildung-1.pdf>
- Schmitt, A., Morfeld, A., Sterdt, E., & Fischer, L. (Eds.). (2015). *Evidenzbasierte Praxis und Politik in der Frühpädagogik*. Mitteldeutscher Verlag. https://www.h2.de/fileadmin/user_upload/Forschung-Transfer/KFB/Tagungsband_-_Evidenzbasierte_Praxis_und_Politik_in_der_Fruehpaedagogik.pdf
- Sozialgesetzbuch Aches Buch – Kinder- und Jugendhilfe (SGB VIII): Gesetz zur Neuordnung des Kinder- und Jugendhilferechts. In der Fassung der Bekanntmachung vom 11. September 2012 (BGBl. I S. 2022), zuletzt geändert durch Artikel 2 des Gesetzes vom 16. Dezember 2022 (BGBl. I S. 2394). § 22 Bildung, Erziehung und Betreuung in Tageseinrichtungen und in Kindertagespflege. https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_8/_22.html
- Tietze, W. (2008). Qualitätssicherung im Elementarbereich. In E. Klieme & R. Tippelt (Eds.), *Qualitätssicherung im Bildungswesen* (pp. 16–35). Beltz. <https://doi.org/10.25656/01:7267>

Стаття надійшла до редакції 17.08.2025

Прийнято до друку 30.10.2025

COMPARISON OF CONCEPTUAL PRINCIPLES OF PRESCHOOL EDUCATION IN UKRAINE AND GERMANY IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

Maryna Honcharuk

<https://orcid.org/0009-0006-6761-1254>

Postgraduate Student at Department of Comparative Pedagogy,
Institute of Pedagogy of NAES of Ukraine,
52-D Sichovykh Striltsiv Str., 04053, Kyiv, Ukraine
marina@skills.kiev.ua

The article focuses on comparing the conceptual foundations of early childhood education in Ukraine and the Federal Republic of Germany within the context of European integration. The author conducts a comparison based on four key criteria: regulatory-legal, organizational-institutional, content-procedural, and inclusive-developmental. The article examines the specificities of regulatory-legal frameworks for early childhood education in both countries, the organization of early childhood education institution networks and forms of learning, content and procedural aspects of the educational process, as well as issues of ensuring inclusion and development of early childhood education systems. Similar developmental trends have been identified, particularly orientation towards child-centeredness, inclusivity, variability of educational programmes, and integration of digital technologies. Distinctive features have been established, which are determined by national characteristics, historical development, and administrative-territorial structure of the countries. The German system is characterized by decentralized management, diversity of early childhood institution forms (forest, religious, home-type), and practical orientation of the educational process. The Ukrainian system demonstrates remarkable progress in modernization aligned with European standards, including a successful shift from custodial care models to contemporary educational frameworks, dynamic expansion of institutional networks, and effective implementation of inclusive practices despite wartime challenges. Prospective directions for implementing German experience in the Ukrainian early childhood education system have been identified, taking into account national characteristics and contemporary challenges.

Keywords: competency-based approach, content-procedural criterion, early childhood education, European integration processes, Federal Republic of Germany, inclusion, inclusive-developmental criterion, organizational-institutional criterion, regulatory-legal framework, Ukraine.